

Τόξαρις

Περίληψη :

Φιλόσοφος και ξένος ιατρός-ήρωας. Γεννήθηκε στη Σκυθία τον 7ο αι. π.Χ. Εγκατέλειψε τους συμπατριώτες του και την οικογένειά του και πέθανε στην Αθήνα το α΄ μισό του 6ου αι. π.Χ. Εξαιτίας του θαυματουργού ρόλου του κατά τη διάρκεια του μεγάλου λοιμού το 429 π.Χ. τιμήθηκε ως ήρωας.

Τόπος και Χρόνος Γέννησης

7ος αι. π.Χ., Σκυθία

Τόπος και Χρόνος Θανάτου

6ος αι. π.Χ., Αθήνα

Κύρια Ιδιότητα

φιλόσοφος, ξένος ιατρός-ήρωας

1. Ζωή και έργο

Το όνομα Τόξαρις σχετιζόμενο με κάποιο σκυθικό πρόσωπο¹ απαντά μόνο στους σκυθικούς φανταστικούς διαλόγους (*Σκύθης* ή *Πρόξενος* και *Τόξαρις* ή *Φιλία*) του 2ου αι. μ.Χ., έργα του Σύρου ελληνόφωνου σοφιστή [Λουκιανού από τα Σαμόσατα](#). Ανακαλύπτουμε (βλ. *Scythia* 1) ότι «ο Ανάχαρσις δεν ήταν ο πρώτος που ήρθε από τη Σκυθία στην Αθήνα παρακινημένος από το πάθος του για τον ελληνικό πολιτισμό: προηγήθηκε ο Τόξαρις, ένας άνδρας σοφός, που αγαπούσε την ομορφιά, πρόθυμος μαθητής του καλύτερου τρόπου ζωής». Σε αντίθεση με τον πολύ γνωστότερο συμπατριώτη του από βασιλική γενιά, ο Τόξαρις λέγεται ότι δεν ανήκε ούτε σε βασιλικό ούτε σε αριστοκρατικό οίκο, αλλά στη σκυθική τάξη «των ανδρών με τις οχτώ οπλές/οκτώποδων ανδρών»: αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί χιουμοριστική επιπόνηση εκ μέρους του Λουκιανού² μίας ενδιάμεσης κοινωνικής τάξης που περιλάμβανε όσους κατείχαν μία άμαξα και δύο βόδια, *mutatis mutandis* (τηρουμένων των αναλογιών) κάτι σαν τους Ρωμαίους *ιππείς* (*equites*).³

Την πρώτη δεκαετία του 6ου αι. π.Χ., όταν ο [Ανάχαρσις](#) έφτασε στον Πειραιά,⁴ ο Τόξαρις ήταν ήδη «εξελληνισμένος», «ντυμένος κατά τον ελληνικό τρόπο, χωρίς να φέρει γενειάδα, ξίφος ή ζώνη» και «με την ευχέρεια του λόγου του θα μπορούσε να ήταν Αθηναίος γέννημα-θρέμμα: τόσο πολύ τον είχε αλλάξει ο χρόνος». Το πάθος για την Ελλάδα και η διαμονή τους στην Αθήνα την εποχή του Σόλωνα ήταν τα μόνα κοινά σημεία αυτών των δύο Σκυθών. Αντίθετα με το Σκύθη ηγεμόνα, ο Τόξαρις εγκατέλειψε τους συμπατριώτες του και την οικογένειά του μόνιμα, δε γύρισε ποτέ στη Σκυθία και πέρασε το υπόλοιπο της ζωής του στην Αθήνα.⁵

Ο τάφος του, «όχι μακριά από το Δίπυλο, στα αριστερά σου καθώς αφήνεις το Δίπυλο προς την Ακαδημία», διατηρούσε πάνω στην ταφική στήλη του, μέχρι την εποχή του Λουκιανού, το σήμα της ταυτότητας καταγωγής του με τη μορφή «ενός Σκύθη που κρατούσε στο αριστερό χέρι ένα τόξο, έτοιμο τεντωμένο, ενώ στο δεξί κάτι που έμοιαζε με βιβλίο». Αυτό το περίεργο ανάγλυφο (που θα ήταν εν μέρει ορατό την εποχή του Λουκιανού), σε συνδυασμό με μια επιγραφή (που αναφέρεται από το σοφιστή ως δυσανάγνωστη), επέτρεψε την ταύτιση του τάφου και τη μετατροπή του σε μέρος λατρείας του Τοξάριδος, ενός «γιου του Ασκληπιού», του «ξένου ιατρού».

Κατά τη διάρκεια του μεγάλου λοιμού (429 π.Χ.), κάποια Δημαινέτη, σύζυγος του Αρχιτέλους του Αρεοπαγίτη,⁶ είχε δει τον Τόξαρι «που στεκόταν σε αυτό το μέρος και τη διέταξε να πει στους Αθηναίους ότι ο λοιμός θα έπαυε εάν ράντιζαν τους πίσω δρόμους τους με κρασί». Για την αποτελεσματικότητα του γιατρικού του, οι Αθηναίοι θυσιάζαν κάθε χρόνο προς τιμήν του ένα λευκό άλογο· και μολονότι ο τάφος του δεν ήταν εύκολα αναγνωρίσιμος πλέον, ο γιατρός-ήρωας συνέχισε να θεραπεύει τους ασθενείς που τιμούσαν την επιτύμβια στήλη του με στεφάνια.⁷

Από σοφιστικής άποψης, στο *Σκύθη* του Λουκιανού, ο βόρειος ξένος, ενσωματώθηκε πλήρως στην αρχαϊκή

αθηναϊκή κοινωνία και ήταν ο ιδανικά αντίθετος συνομιλητής του Αναχάρσιδος, του διάσημου βάρβαρου σοφού, που πάντα ρωτούσε κρίσιμες ερωτήσεις για τον ελληνικό πολιτισμό. Ο Τόξαρις έγινε η πολιτιστική γέφυρα μεταξύ του Αναχάρσιδος και του Σόλωνα, του αντιπρόσωπου του αθηναϊκού πολιτισμού, όπως ακριβώς, στον τελευταίο μονόλογο του *Σκύθη*, οι Μακεδόνες είναι η γέφυρα μεταξύ του Σύρου Λουκιανού (που παραβάλλει τον εαυτό του με τον Ανάχαρσι) και των δύο ισχυρών προστατών του (ο ένας εκ των οποίων παραβάλλεται ρητά με το Σόλωνα).

Στο *Διάλογο περί φιλίας* ο χαρακτήρας που ονομάζεται Τόξαρις είναι το σύμβολο του ιδεατού βαρβάρου, του «ωραίου άγριου», του εξαιρετικού τοξότη/στρατιώτη και ρήτορα, που τιμά τα κατορθώματα του Ορέστη και του Πυλάδη και τη φιλία τους: την ιδανική φιλία. Ο ρητορικός αγώνας, για παράδειγμα, μεταξύ πέντε διάσημων Ελλήνων και πέντε Σκυθών, καταλήγει στη δημιουργία (ιδανικής) φιλίας και φιλοξενίας μεταξύ τους.⁸

2. Ερμηνείες

Εντυπωσιασμένοι με αυτές τις αναφορές στο «διάσημο» Σκύθη, οι σύγχρονοι φιλόλογοι έχουν προσπαθήσει να ταυτίσουν το πρόσωπο (ή τα πρόσωπα) του Λουκιανού⁹ με παρόνυμα όπως ο Τάξακις, ο βασιλιάς που αναφέρεται από τον *Ηρόδοτο* (4.120) ως ένας από τους αντιπάλους του *Δαρείου του Μεγάλου*, ή με τον τοξότη Τόξαμι, που αναπαριστάται στο αγγείο Φρανσουά.¹⁰ Είναι όμως προτιμότερο να εκληφθεί αυτό το όνομα ως «άπαξ λεγόμενον», μία διανοητική επινόηση (πιθανόν αποδιδόμενο στο Λουκιανό),¹¹ που προκύπτει από την ιδεαλιστική «βαρβαρική φαντασία» ενός σοφιστή του 2ου αι. μ.Χ., αρχικά εμπνευσμένη από το βιβλίο 4 του Ηροδότου¹² και καλλιεργημένη από την πλούσια εθνογραφική γραμματεία των Κλασικών, Ελληνιστικών και Πρώιμων Ρωμαϊκών χρόνων. Η απώλεια αυτής της γραμματείας και των καλλιτεχνικών έργων που μπορεί να ενέπνευσαν τον «ήρωα» του Λουκιανού αποτελεί μεγάλο εμπόδιο στην ιστορική κατανόηση του Τοξάριδος.

Το όνομα αυτό προέρχεται από την ελληνική λέξη τόξο,¹³ το τυπικό όπλο των βαρβάρων, ιδίως των *Σκυθών*.¹⁴ Μολονότι η κλασική και μετακλασική ελληνική εικονογραφία αντιλαμβάνονταν το τόξο ως μη ηρωικό όπλο για άνδρες που αρνούσαν την άμεση, σώμα με σώμα μάχη,¹⁵ η αρχαία και μυθική εικόνα του τόξου ως όπλου του Απόλλωνα και του *Ηρακλή* διατηρήθηκε στο χρόνο. Επομένως, ο Τόξαρις του Λουκιανού θα ανήκε στην ίδια κατηγορία των εξιδανικευμένων βαρβάρων-ηρώων όπως ο Άβαρις ο Υπερβόρειος/Σκύθης, που ταξίδεψε πάνω στο βέλος του Απόλλωνα (Ηρόδοτος 4.36).¹⁶

Επιπλέον, η προσέγγιση του κειμένου του Λουκιανού από τον D. Braund και ένα ζεύγος αγαλμάτων του 4ου αι. π.Χ. που αναπαριστά «γονατιστούς τοξότες ντυμένους κατά το σκυθικό τρόπο, με τα τόξα τους έτοιμα, να τραβούν βέλη από τις φαρέτρες τους»,¹⁷ πιθανόν αποτροπαϊκής λειτουργίας, είναι ιδιαίτερος ενδιαφέροντα. Το 2ο αι. μ.Χ. ο Λουκιανός μπορούσε να είχε δει αυτά τα αγάλματα, μπερδεύοντας τη φαρέτρα τους με θήκη χειρογράφων, και να μετέφερε αυτή την αναπαράστασή τους σε μια πιο αρχαϊκή μορφή γλυπτού, την επιτύμβια στήλη.

Επομένως, για όλους αυτούς τους λογοτεχνικούς και ιστορικούς λόγους, προτιμούμε να θεωρήσουμε ότι ο Τόξαρις που αναφέρεται στα έργα *Σκύθης* και *Τόξαρις* αφορά ένα ή δύο σοφιστικά πρόσωπα, επινόηση του Λουκιανού, σύμφωνα με τις ιδέες και τα ιδανικά των πνευματικών κύκλων της εποχής του· έναν ξεχωριστό βάρβαρο, ερωτευμένο με τον ελληνικό πολιτισμό, που έζησε στην αρχαϊκή Αθήνα με τον Ανάχαρσι και το Σόλωνα και έγινε ο ίδιος (παρά τη βαρβαρική καταγωγή του) ένας Έλληνας ήρωας χάρη στο θαυματουργό ρόλο του κατά τη διάρκεια του χειρότερου λοιμού της αρχαίας ιστορίας.

1. Μία Αμαζόνα με αυτό το όνομα αναπαρίσταται στο αποσπασματικό κύπελο του Ευφρονίου από την Ταρκόνια: *LIMC* 1.1 (1981), στήλες 586-653, αρ. 66, βλ. λ. “Amazones” (P. Devambez – A. Kauffmann-Samaras).

2. Ειδάλλως, η αρχαία ελληνική λέξη «οκτώποδες» ταιριάζει καλύτερα σε ένα κεφαλόποδο ή μαλακόστρακο και μόνο στη ρήση του Λουκιανού σε κοινωνική τάξη.

3. O Braund, D., “Scythians in the Cerameicus: Lucian’s *Toxaris*”, στο Tuplin, C.J. (ed.), *Pontus and the Outside World. Studies in the Black Sea*

History, Historiography, and Archaeology (Leiden – Boston 2004), σελ. 17-23, ορθώς υποθέτει ότι το χαμηλό κοινωνικό επίπεδο που αποδίδεται στον Τόξαρι «ερμηνεύεται με όρους που δεν έχουν καμία σχέση με τις υπάρχουσες σκυθικές εθνογραφίες».

4. Kindstrand, J.F., *Anacharsis. The Legend and the Apophthegmata* (Uppsala 1981), σελ. 7.

5. Για το ταξίδι ως τρόπο απόκτησης γνώσεων βλ. Montiglio, S., “Wandering Philosophers in Classical Greece”, *JHS* 120 (2000), σελ. 86-105.

6. Weber, L., “Ο ξένος ιατρός”, *MDAI(A)* 46 (1921), σελ. 76-80 (ιδίως σελ. 78).

7. Για τη θέση αυτού του ήρωα μεταξύ των Αθηναίων ηρώων βλ. Kearns, E., *The Heroes of Attica* (London 1989), σελ. 189.

8. Για σχόλια βλ. Jones, C., *Culture and Society in Lucian* (Cambridge Mass. – London 1986), σελ. 56-58· Lizcano Rejano, S.M., “El ‘Toxaris’ de Luciano de Samósata: un paradigma de la amistad entre griegos y bárbaros”, *Cuadernos de Filología clásica. Estudios griegos e indoeuropeos* 10 (2000), σελ. 229-252. Για την ερμηνεία ως παρωδία βλ. Pervo, R.I., “With Lucian: Who Needs Friends? Friendship in the *Toxaris*”, Fitzgerald, J.T. (επιμ.), *Greco-Roman Perspectives on Friendship* (Atlanta 1997), σελ. 163-180. Για τη συζήτηση σχετικά με την πιθανή σχέση μεταξύ ενός από τα παραδείγματα στο Λουκιανό και ενός (σκυθικού) διηγήματος βλ. Zimmermann, E., “Lucians Toxaris und das Kairener Romanfragment”, *Philologische Wochenschrift* 55 (1935), σελ. 1.211-1.215 (με βιβλιογραφία).

9. Μερικοί σχολιαστές θεωρούν ότι στους δύο διαλόγους αναπαρίστανται δύο διαφορετικά πρόσωπα με το όνομα Τόξαρις και ότι μόνο εκείνο από το διάλογο στο *Σκύθη* αξίζει προσοχής ως ο «ήρωας-ιατρός».

10. Minto, L., *Il vaso François* (Firenze 1960), σελ. 35: “...Toxamis, rappresentato di profilo, inginocchiato, con il busto visto di dorso, mentre tiene con la sinistra l’arco proteso e, con la destra, sta per far scoccare il dardo. Ha il capo ricoperto dalla solita alopekis tracia; veste una exomis a corte maniche...”. Ενάντια στην ταύτιση αυτού του προσώπου με χαρακτήρες του Λουκιανού βλ. (με βιβλιογραφία) Ivantchik, A., “Who were the ‘Scythian’ Archers on Archaic Attic Vases?”, *Vestnik drevnej istorii* 3 (2002), σελ. 33-55 (στα ρωσικά με αγγλική περίληψη, σελ. 45-46).

11. Gorrini, M.E., “Toxaris, o ξένος ιατρός”, *Athenaeum* 91.2 (2003), σελ. 435-443: “Luciano ha sapientemente creato ‘un tipo’ di eroe salutare, ma se è inevitabile riconoscere la sua abilità di narratore... Ne ssuna fonte, letteraria o epigrafica, fa menzione di questo Toxaris al di fuori di lui”. Επίσης Braund, D., “Scythians in the Cerameicus: Lucian’s *Toxaris*”, στο Tuplin, C.J. (επιμ.), *Pontus and the Outside World. Studies in the Black Sea History, Historiography, and Archaeology* (Leiden – Boston 2004), σελ. 17-23.

12. Ειδικά 4.70, για το σκυθικό όρκο, συχνά αναπαριστώμενο στη σκυθική τέχνη.

13. Βλ. επίσης Mayrhofer, M., *Einiges zu den Skythen, Ihrer Sprache, ihrem Nachleben* (Wien 2006), σελ. 19-20, σύμφωνα με το Schmitt, R., “Die skythischen Personennamen bei Herodot”, *Annali, Università degli Studi di Napoli “L’Orientale”* 63 (2003), σελ. 1-31.

14. Βλ. Vos, M.F., *Scythian Archers in Archaic Attic Vase-Painting* (Gröningen 1963), του οποίου η σύνδεση μεταξύ καλλιτεχνικής αναπαράστασης τοξοτών και μίας υποθετικής σκυθικής παρουσίας στην Αθήνα το 530-490 π.Χ. ορθά απορρίφθηκε. Βλ. Ivantchik, A., “Who were the ‘Scythian’ Archers on Archaic Attic Vases?”, *Vestnik drevnej istorii* 3 (2002), σελ. 33-55 (στα ρωσικά με αγγλική περίληψη) και *Vestnik drevnej istorii* 4 (2002), σελ. 23-42, που αρνείται κάθε σύνδεση μεταξύ των πραγματικών Σκυθών του βόρειου Πόντου και των παραστάσεων στα αθηναϊκά αγγεία.

15. Vidal-Naquet, P., *Le Chasseur noir* (Paris 1983), σελ. 193, που μνημονεύει τον Dumézil, G., *Mythe et épopée I* (Paris 1968), σελ. 63-65· Reboreda Morillo, S., “L’arc et les flèches en Grèce: à la fin de l’Âge du bronze et au début de l’Âge du fer”, *Dialogues d’histoire ancienne* 22.2 (1996), σελ. 9-24.

16. *Dictionnaire des philosophes antiques I*, σελ. 44-46, βλ. λ. “Abaris l’Hyperboréen” (B. Centrone).

17. Εθνικό Μουσείο 823 και 824. Βλ. Bäbler, B., *Fleissige Thrakerinnen und wehrhafte Skythen. Nichtgriechen im klassischen Athen und ihre archäologische Hinterlassenschaft* (Stuttgart – Leipzig 1998), σελ. 174· Scholl, A., “Der ‘Perser’ und die ‘Skythischen Bogenschützen’ aus dem Kerameikos”, *Jdl, Athens* 115 (2000), σελ. 79-112.

Βιβλιογραφία :

	Kearns E. , <i>The Heroes of Attica</i> , London 1989, Institute of Classical Studies, University of London, Bulletin 57
	Jones C. , <i>Culture and Society in Lucian</i> , Harvard 1986
	Aly W. , "Toxaris", <i>RE II.6</i> , 1937, 1.844-1.845
	Bäbler B. , <i>Fleissige Thrakerinnen und wehrhafte Skythen. Nichtgriechen im klassischen Athen und ihre archäologische Hinterlassenschaft</i> , Stuttgart – Leipzig 1998
	Braund D. , "Scythians in the Ceraeicis: Lucian's Toxaris", Tuplin, C.J. (ed.), <i>Pontus and the Outside World. Studies in the Black Sea History, Historiography, and Archaeology</i> , Leiden – Boston 2004, 17-23
	Zimmermann E. , "Lucians Toxaris und das Kairener Romanfragment", <i>Philologische Wochenschrift</i> , 55, 1935, 1.211-1.215
	von Sybel L. , "Toxaris", <i>Hermes</i> , 20, 1885, 41-55
	Weber L. , "Ο ξένος ιατρός", <i>MDAI(A)</i> , 46, 1921, 76-80
	Gorrini M.E. , "Toxaris, ο ξένος ιατρός", <i>Athenaeum</i> , 91.2, 2003, 435-443

Δικτυογραφία :

	Toxaris
--	---------

<http://www.sacred-texts.com/cla/luc/wl3/wl305.htm>

Γλωσσάριο :

	ιππείς, οι (equites)
--	-----------------------------

Η χαμηλότερη βαθμίδα της ρωμαϊκής αριστοκρατίας, οι οποίοι είχαν οικονομική επιφάνεια προερχόμενη κυρίως από αστικού τύπου επαγγέλματα (τραπεζίτες, δημοσιώνες, έμποροι), αλλά όχι και πολιτικά προνόμια. Οι Δημοκρατικοί χρόνοι της Ρώμης είχαν σημαδευτεί από τους αγώνες τους κατά των συγκλητικών. Τους ιππείς προσεταιρίζονταν κυρίως ηγέτες που ήθελαν να προωθήσουν μια μοναρχικού τύπου διακυβέρνηση παραγκωνίζοντας τη σύγκλητο.

Πηγές

Lucian, *Toxaris vel amicitia*.

Lucian, *Scytha*.